

STUDII DE ATELIER
CERCETAREA MINORITĂȚILOR
NAȚIONALE DIN ROMÂNIA

WORKING PAPERS IN ROMANIAN
MINORITY STUDIES

MŰHELYTANULMÁNYOK
A ROMÁNIAI KISEBBSÉGEKRŐL

37 / 2010

KISS DÉNES

ROMÁNIAI MAGYAR NONPROFIT
SZERVEZETEK – 2009 - 2010.

A szervezetek adatbázisának bemutatása és
a nonprofit szektor szociológiai elemzése

ISPMN

INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA
PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR
NAȚIONALE

GUVERNUL ROMÂNIEI

Kiss Dénes

**ROMÁNIAI MAGYAR NONPROFIT
SZERVEZETEK – 2009 - 2010.**

**A szervezetek adatbázisának bemutatása
és a nonprofit szektor szociológiai elemzése**

INSTITUTUL PENTRU
STUDIAREA PROBLEMELOR
MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

Cluj-Napoca, 2010

STUDII DE ATELIER. CERCETAREA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA
WORKING PAPERS IN ROMANIAN MINORITY STUDIES
MŰHELYTANULMÁNYOK A ROMÁNIAI KISEBBSÉGEKRŐL

■ Nr. 37:

Autor: Kiss Dénes

Titlu: *Romániai magyar nonprofit szervezetek – 2009 - 2010. A szervezetek adatbázisának bemutatása és a nonprofit szektor szociológiai elemzése*

■ Coordonator serie: Iulia Hossu, Horváth István

© INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE
Cluj-Napoca, 2010
ISSN 1844 – 5489
www.ispmn.gov.ro

■ Lecturare: Kiss Tamás

■ Corectură text: Peti Lehel

■ Concepție grafică, copertă: Könczey Elemér

■ Tehnoredactare: ROXER Grup - Colorama Cluj-Napoca

■ Tipar: www.colorama.ro

Opiniile exprimate în textul de față aparțin autorilor și ele nu reflectă în mod obligatoriu punctul de vedere al ISPMN și al Guvernului României

■ KISS DÉNES szociológus, a BBTE Szociológia és Szociális Munkás Karának tanára. Kutatásterületei a nonprofit szektor szociológiája, valamint vallás és vidékszociológia.

E-mail: kissdenes2000@yahoo.com

■ KISS DÉNES este sociolog și activează în cadrul Facultății de Sociologie și Asistență Socială, UBB Cluj-Napoca. Experiență relevantă de cercetare în domeniul sectorului nonprofit, în sociologia religiilor și a ruralului.

E-mail: kissdenes2000@yahoo.com

Kivonat

■ Jelen dolgozatban a romániai magyar civil szervezetek – avagy romániai magyar nonprofit szektor – szociológiai szempontú elemzésére teszünk kísérletet. A dolgozatban két célt követtünk. Egyrészt megpróbáltunk képet alkotni a szóban forgó szervezeti szféra nagyságáról és területi megoszlásáról, a szervezetek tevékenységek szerinti megoszlásáról, anyagi, humán és infrastrukturális erőforrásokkal való ellátottságáról. Másrészt a romániai magyar nonprofit szektor sajátosságait úgy próbáltuk kimutatni, hogy elhelyeztük azt az európai országok nonprofit szektorainak palettáján. Fő következtetésünk az, hogy az elemzett nonprofit szektor méretében kisebb, mint az a romániai magyar népesség nagysága alapján indokolt volna; a szektor elsősorban kulturális-közművelődési jellegű feladatok ellátását végzi, miközben fizetett munkaerőt inkább a jóval kisebb számú szolgáltató szervezetekben tud alkalmazni; működésében pedig elsősorban a román és a magyar költségvetési forrásokra, valamint külföldi adományokra támaszkodik.

Rezumat

■ Prin studiul de față se încearcă realizarea unei analize sociologice a organizațiilor civile – sau a sferei nonprofit – maghiare din România. Studiul urmărește două scopuri. Pe de o parte s-a încercat elaborarea unei descrieri a sferei organizaționale respective pe baza mărimii și distribuției teritoriale, a distribuției organizațiilor pe baza activității lor principale, respectiv a resurselor lor materiale, infrastructurale și umane. Pe de altă parte, s-a încercat evidențierea caracteristicilor acestei sfere organizaționale prin compararea ei cu sectoarele nonprofit din celelalte țări europene. Una dintre concluziile principale ale studiului este faptul că față de mărimea populației maghiare din România, sfera organizațională în cauză este relativ mică; angajații sferei lucrează în primul rând în organizațiile furnizoare de servicii (sociale, educaționale și de sănătate) deși majoritatea organizațiilor sunt de profil cultural, iar în funcționarea lor organizațiile se bazează în primul rând pe finanțări provenite de la statul român și maghiar, respectiv pe donații provenite din țările occidentale.

Tartalom

ROMÁNIAI MAGYAR NONPROFIT SZERVEZETEK – 2009 - 2010. A szervezetek adatbázisának bemutatása és a nonprofit szektor szociológiai elemzése

- 1. Az adatbázis létrehozása. Módszertani és definíciós kérdések ■ 5
- 2. Szervezeti formák és a romániai magyar nonprofit szektor nagysága ■ 10
- 3. A szervezetek területi megoszlása. Szervezetsűrűség ■ 11
- 4. A civil szervezetek tevékenységei ■ 13
- 5. A szervezetek erőforrásai ■ 17
 - 5.1. Infrastrukturális ellátottság ■ 17
 - 5.2. Pénzügyi erőforrások ■ 18
 - 5.3. Humán erőforrások ■ 21
 - 5.4. A nonprofit szektor kapcsolódása más intézményszférákhoz ■ 22
- 6. A romániai magyar nonprofit szektor európai összehasonlításban ■ 23
- 7. Összegzés. A romániai magyar nonprofit szektor sajátossága ■ 28

- Felhasznált irodalom ■ 30

ROMÁNIAI MAGYAR NONPROFIT SZERVEZETEK – 2009 - 2010. A szervezetek adatbázisának bemutatása és a nonprofit szektor szociológiai elemzése

■ A nonprofit, avagy civil szervezeti szféra a modern társadalmakban azok kialakulásától kezdve fontos társadalmi szerepet töltött be (Toqueville 1995). A 20. század folyamán azonban, és különösképpen annak második felében, e szektor az állami és a piaci intézményekkel vetekedő fontosságúvá vált, a társadalmi feladatok ellátásának egyik alappillérvé. Így egyre fontosabbá vált e szektor alapvető jellemzőinek, mindenekelőtt méretének, összetételének és a fenntartását biztosító erőforrásoknak a minél alaposabb ismerete, ami a szféra egyre alaposabb kutatását eredményezte (Salamon et al. 2003). A romániai magyar nonprofit szervezetek kutatása során mi is e szervezeti szféra legfontosabb jellemzőinek feltárását tűztük ki célul. Dolgozatunkban, az adatfelvétel módszertani jellemzőinek áttekintése után, elemezzük a romániai magyar nonprofit szektor szervezeti formák szerinti szerkezetét és méretét, területi és falusi-városi környezet szerinti megoszlását, részletesen foglalkozunk a civil szervezetek tevékenységek szerinti típusaival, valamint a működésükhöz szükséges anyagi, infrastrukturális, humán és kapcsolati erőforrásokkal. A romániai magyar civil szféra aktuális jellemzőinek vázolása mellett törekszünk a fontosabb jellemzők időbeli változásának, azaz e civil szféra dinamikájának vázolására is. E célra elsősorban az Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért Alapítvány által 2006-ban végzett hasonló felmérés adataival vetjük össze a jelenlegi eredményeket.¹ Az elemzett szervezeti szektor általános jellemzői mellett továbbá az a kérdés is foglalkoztatott, hogy kisebbségi civil szféraként miben tér az el a más, többségi civil szférától. E kérdés vizsgálatához a romániai magyar civil szféra néhány fontosabb jellemzőjét összevetjük az országos romániai és magyarországi, valamint az európai nonprofit szektor jellemzőivel is.

A fenti, alapvetően tudományos célú elemzés mellett, kutatásunkkal egy további, gyakorlatibb célunk is volt, az illető szervezetek minél teljesebb körű adatbázisának összeállítására, valamint elérhetővé tétele az irántuk érdeklődők számára. A szervezetek alapadatainak (név, fő tevékenység és elérhetőség) közzététele a kolozsvári Kisebbségkutató Intézet honlapja révén valósult meg, amelyen a többi romániai etnikai kisebbség intézményeit tartalmazó tárhelyre a magyar intézmények is felkerültek.²

1. Az adatbázis létrehozása. Módszertani és definíciós kérdések

■ A nonprofit szektor definíciója olyan kérdés, amely a kutatások eredményeit lényegesen befolyásolja, és amelyben a terület kutatói mindmáig megosztottak. E megosztottság mindenekelőtt e szektor központi jellemzőjének kapcsán éleződik ki. Míg az amerikai elemzők ezt inkább a profit szétosztásának

1 E felhasznált kutatás részletes leírását lásd: Kiss Dénes – A romániai magyar civil szféra 2006-ban. In: Bodó Barna (szerk.) Romániai Magyar Évkönyv 2006. Temesvár, Marineasa Kiadó, 2007 (117-130.p).

2 <http://ispmn.gov.ro/institutiile-minoritatilor/>.

tilalmában látják, és a nonprofit szektort a piaccal és az állammal egyenrangú szektornak tekintik, az európai elméleti elemzések inkább a profit-maximalizálásra törekvő, kapitalista logikával működő szervezetek illetve az egyéb szempontok szerint, társadalmi kötöttségekkel működő szervezetek között húzzák meg a „not-for-profit”/for-profit” határt (Evers, A – Laville, J.L. 2004). Így e legtöbbet vitatott definíciós különbség következtében az európai nonprofit-szektor kutatásokba a szövetkezeteket és a kölcsönös gazdasági segítségnyújtás céljából létrejött szervezeteket is bevonják. Emellett az európai modellben a nonprofit szektor önálló szektor jellegét is vitatják, azt inkább a magánszféra (háztartás, közösség), piaci sféra és kormányzati sféra alkotta háromszögön belüli köztes szektornak tekintik. Ez utóbbi szemléleti különbség a nonprofit szektor egy további definíciós problémájára is felhívja a figyelmet, a formális és informális szervezetek bevonásának kérdésére. Az informális szervezetek bevonásával az elemzett nonprofit sféra értelemszerűen nagyobb lesz. Egy további definíciós kérdést képez az is, hogy a nonprofit szektorba adott ország milyen jogilag definiált szervezettípusai vonandók be, a működésre épülő definíciók ugyanis olyan szervezeti formák bevonását is indokoltá teszik, amelyek jogilag nem esnek a nonprofit szervezettípusok közé.

A saját kutatásunkban használt nonprofit-szektor definíciónk alapján véve formális-jogi jellegű: a kutatást olyan jogi személyiséggel is rendelkező szervezetekre terjesztettük ki, amelyek a román törvények szerint nonprofit szervezeteknek minősülnek. Ezek az egyesületek, alapítványok és szövetségek. Kimaradtak tehát az adatfelvételtől a gazdasági jellegű „köztes” szervezetek, mint a szövetkezetek és közbirtokosságok, és kimaradtak azok az alapvetően állami fenntartású szervezetek is, amelyek bár jogállásuk tekintetében nem államiak, de a nonprofit szervezetekre vonatkozó törvények hatálya alá sem esnek, mint például az egyházi oktatási intézmények.

Kimaradt tovább az adatfelvételtől a nagyszámú informálisan működő civil szerveződés. Szociológiai szempontból igencsak indokolt lett volna, hisz amennyiben valamilyen saját belső döntési mechanizmussal, de bizonyos fokú állandósággal működik egy szerveződés, az szociológiai értelemben civil szervezetnek tekinthető, formális státusától függetlenül. A civil szektor egy ilyen bővítése azonban egy teljes-körűsre törekvő adatfelvétel számára leküzdhetetlen módszertani problémákat eredményez, hisz az informálisan működő szerveződések teljes körű számbavétele gyakorlatilag lehetetlen. Így az informális szervezetek bevonása a szektorra vonatkozó adatok időbeli összehasonlítását (mindenekelőtt a szektor méretére vonatkozókat) ellehetetleníti.

Kutatásunkban az adatfelvétel két szakaszban történt. Első lépésben, korábbi években készült adatbázisokból, összeállítottuk a feltételezhetően létező és működő szervezetek listáját, majd ellenőriztük e kontakt-adatok használhatóságát: a szervezetek egy részét felhívtuk telefonon, illetve egyes nagyobb szervezetektől a velük közvetlen kapcsolatban levő további szervezetekre és azok adataira kérdeztünk rá. A kutatás második fázisában a szervezeteket újra felhívtuk telefonon, és ezúttal egy kérdőívet töltöttünk ki a szervezet valamelyik képviselőjével.

A felhívandó szervezetek listáját korábbi kutatások, adatfelvételek eredményeként meglévő adatbázisokból kiindulva állítottuk össze. Mint ismeretes, a rendszerváltás utáni két évtizedben többször is sor került a romániai magyar civil szervezetek összeírására. Ezek közül a „Transindex – Romániai Magyar Adatbank” internet-portálon található „Romániai magyar kulturális intézmények adtbázisá”-ból indultunk ki.³

Ez az adatbázis 2003-ban készült, személyes megkereséssel végzett kérdőíves adatgyűjtés segítségével, majd miután az adatok egy online adatbázisban a civil sféra szereplői által szabadon elérhetővé váltak, az adatfelvételtől kimaradt szervezetek adataival – azok kérésére – tovább bővült. Így feltételezhetően ez volt a leginkább frissített, rendelkezésre álló adatbázis. Az ebben szereplő adatokat összevetettük és kiegészítettük a romániai magyar civil szférában forráselosztó funkciót ellátó Eurotrans és a Communitas alapítványok honlapjain található, az utóbbi két év folyamán ezekhez pályázatot leadó szervezetek adataival. Emellett felhasználtuk a Hargita megyei kulturális központok szervezeti adatbázisait is.

A kutatásba tehát célunk szerint csak jogi személyiséggel rendelkező, vagy származtatott jogi személyiséggel rendelkező nonprofit szervezeteket vontunk be. Származtatott jogi személyiséggel rendelkező szervezeteknek az önálló jogi személyiséggel nem rendelkező fiókszervezeteket nevezünk, amelyek azonban kapcsolódnak valamilyen (rendszerint más településen működő) jogi személyiséggel

3 Az említett adatbázis internetes elérhetősége: <http://kulturalis.adatbank.transindex.ro>.

is rendelkező központi szervezethez. A leggyakoribb ilyen szervezetek az ifjúsági és vallási ifjúsági szervezetek, valamint nőszövetségek. Az adatbázisban található néhány jogi személyiség nélküli intézmény is. A jogi személyiség hiánya ugyanis néhány esetben már csak az adatfelvétel során derült ki, így ezeket bevettük adatbázisunkba. Elemzésünkben viszont rendszerint ezek nélkül dolgozunk, vagyis megállapításaink kizárólag jogi személyiséggel rendelkező szervezetek körére vonatkoznak. Amennyiben valamilyen okból kifolyólag egy kérdés elemzésébe az informális szervezetek is bekerülnek, arra mindig felhívjuk a figyelmet.

Az adatfelvétel fentiekben ismertetett módjának köszönhetően az adatbázisunkban szereplő szervezetekről eltérő megbízhatóságú és részletességű adatok találhatók. Annak függvényében, hogy a kapcsolatteremtés és kapcsolatfelvétel milyen fázisáig jutottunk el, a következő szervezet-kategóriákat különböztettük meg:

1. az adatbázisba csak bekerült, de a korábbi adatbázisokban szereplő adataik alapján telefonon el nem érhető szervezeteket,
2. a telefonon elért, de a kérdőívre nem válaszoló szervezeteket, valamint
3. a kérdőívre is válaszoló szervezeteket.

Abból, hogy egy szervezet telefonon nem volt elérhető, természetesen korántsem következtethetünk annak megszűntére. Egy szervezetet ugyanis a 2009. december – 2010. február közötti periódusban két alkalommal, összesen legalább hatszor próbáltunk felhívni. Amennyiben egy szervezet, illetve annak kapcsolattartó személye e telefonhívások napjain nem volt elérhető, a szervezet a „sikertelenül keresett” kategóriába került. A kapcsolatteremtés sikertelenségének feltételezhetően az is gyakori oka, hogy időközben megváltoztak a szervezet vagy a korábban kapcsolattartóként megadott személy adatai. Továbbá az sem kizárt, hogy a szervezet időközben inaktívvá vált, esetleg megszűnt. Biztos információk hiányában azonban ezekben az esetekben ez nem volt eldönthető.

A telefonon elért, de a kérdőívre nem válaszoló szervezetek kategóriáját olyan szervezetek alkotják, amelyekről a kapcsolatteremtés folyamatában egyértelműen kiderült, hogy a szervezet létezik, ám valamilyen okból kifolyólag a részletes adatfelvétel mégis elmaradt. A leggyakoribb ilyen okok: (1) a felhívott személy a hívás időpontjában nem ért rá részletesebb beszélgetésre, későbbi időpontot adott meg, amikor azonban már nem volt elérhető, (2) a választ elutasította, mert bizalmatlan volt az adatgyűjtést végző intézménnyel szemben, az adatfelvételt végző személlyel szemben, vagy a (végső soron mégiscsak személytelen) telefonos módszerrel szemben, vagy (3) egyszerűen nem óhajtotta szervezetük adatait nyilvánossá tenni. A fenti három eset mellett többször előfordult az is, hogy a kapcsolatteremtés megvalósult, azonban az elért személy a szervezet megszűntéről számolt be. Mivel korábbi években végzett adatfelvételeink során többször is szembesültünk azzal a problémával, hogy megszűnt szervezetek létezőként makacsul továbbra is szerepeltek különböző adatbázisokban, és az egymást követő adatfelvételekben újra meg újra bekerültek a lekérdezendő szervezetek körébe, ez esetben ezeket „megszűnt szervezetekként” külön kategóriába soroltuk, azzal a céllal, hogy az ezúttal készült adatbázisunkra épülő későbbi adatfelvételek ezeket ne vonják be a kutatásokba.

A fentiekben megkülönböztetett egyes kategóriákat alkalmazva (amint az az 1. táblázatból látható) összesen 1139 szervezettel való kapcsolatteremtésre történt kísérlet, melyek közül 33-ról kiderült, hogy megszűnt, vagy tevékenysége szünetel, 153 esetben, bár sikerült a kapcsolatteremtés, a kérdőív kitöltésére nem került sor, és 907 szervezet esetében sikerült kérdőívet is kitölteni.

1. táblázat. Az adatbázisban található szervezetek lekérdezetségi státusza

	Szervezetek száma	Százalékban
Lekérdezve	907	80
Kapcsolatfelvétel volt	46	4
Kapcsolatfelvétel sikertelen	153	13
Megszűnt, tevékenysége szünetel	33	3
Összesen	1139	100

Kutatásunkba érhető módon csak a magyar nonprofit szervezeteket szándékoztuk bevonni. Egy szervezet „magyar jellegének” megállapítása azonban nem egyszerű feladat, hisz nem alkalmazhatók azok a módszerek, amelyeket az egyének etnikai identitásának megállapítására szokásos használni. Elméletileg a szervezetek etnikai jellegének megállapítására több indikátor használhatósága is felmerül. Az intézmények céljainak etnikai vonatkozása (azaz az intézmény deklarált céljai szerint erdélyi magyar „ügyet” szolgál-e vagy sem) tűnik az etnikai besoroláshoz látszólag egyértelműen használható tényezőnek. E mutató alkalmazhatósága kapcsán azonban problémák merülnek fel. Mindenekelőtt a deklarált célok és a tényleges célok különbözhetnek, az utóbbiakat csak alaposabb kutatásokkal lehetne feltárni, a kérdőíves kutatás erre semmiképpen nem alkalmas. Ennél is fontosabb azonban, hogy e kritériumot használva kizárnánk a magyar intézmények köréből a magyar többségű vidékek szervezeteinek nagy részét. E területeken ugyanis az etnikai cél szolgálata semmilyen értelemben nem fogalmazódik meg az intézmények működtetői részéről. Egy székelyföldi sportegyesület céljaiban nem jelenik meg az etnikai komponens, míg egy kolozsvári magyar biciklis egyesület, azáltal hogy célja a magyar biciklisek érdekeinek-igényeinek szolgálata, bekerülne egy magyar intézményvizsgálatba, miközben a két szervezet között valójában nincs számunkra releváns különbség.

További két alkalmazható szempont egy szervezet kisebbségi voltának megállapítására a tagság nemzetisége és nyelvhasználata. Természetesen ezek alapján sem tehető egyértelmű különbség magyar és román intézmények között, hisz a teljesen magyar és teljesen román nyelven működő intézmények szélső helyzetei mellett egyes szervezetekben a nyelvhasználat kisebb-nagyobb mértékben keveredhet is, mi több, ezek aránya időszakosan változó is lehet. A szervezetek e két jellemzőjére azonban egy kérdőív keretében is rá lehet kérdezni, és egy mennyiségi kritérium alkalmazásával eldönthető, hogy a tagság vagy a nyelvhasználat milyen kisebbségi/többségi arányánál tekintünk egy szervezetet kisebbséginek.

Egy szervezet magyar jellegének megállapítása épülhet továbbá arra is, hogy tagjai azt magától értetődően magyar szervezetnek tekintik. E szempont alkalmazásával egy szervezet akkor tekinthető magyar szervezetnek, ha azt a kapcsolat-személye magyar szervezetnek tekinti. Kutatásunkban ez utóbbi szempontot alkalmaztuk, oly módon, hogy a kapcsolatfelvétel elején közöltük a szervezet megszólított képviselőjével, hogy egy magyar szervezetekre vonatkozó felmérést végzünk. Az adatfelvétel csak akkor folytatódott, ha a kérdezett úgy ítélte meg, hogy szervezete magyar, és ez esetben a szervezet be is került a magyarnak tekintett szervezetek körébe. A kérdőívben viszont a továbbiakban a tagság etnikai összetételére illetve a szervezeten belüli nyelvhasználatra is rákérdeztünk. E két kérdésre kapott válaszok alapján kijelenthető, e végső soron szubjektív, önbesorolós módszerrel végzett behatárolással egy dominánsan magyarok által működtetett és nyelvhasználat tekintetben magyarul működő szervezetek körét mértük fel. A lekérdezett szervezetek 99,4%-a esetében a szervezetben tevékenykedők teljes mértékben vagy többségében magyarok, 98,8 % esetében pedig a szervezet működésében használt nyelv vagy teljes mértékben, vagy az esetek többségében a magyar (2. és 3. táblázatok). E mellett a szervezetek 98,2%-a esetében a szervezet tágabban értelmezett (tagságán kívüli) célcsoportja is többségében magyar (4. táblázat).

2. táblázat. Az intézményben tevékenykedők (alkalmazottak és önkéntesek) milyen arányban magyarok? (N = 827)

	Százalék
Teljes mértékben magyarok	87,9
Többségük magyar	11,5
Többségük román	0,5
Elenyésző kisebbségük magyar	0,1
Összesen	100

3. táblázat. Az intézmény mindennapi működésében (ügyvitelében) milyen mértékben használják a magyar nyelvet?(N = 824)

	Százalék
Kizárólag a magyar nyelvet használják	76,9
Gyakrabban használják a magyart, mint a románt	21,8
Ritkábban használják a magyart, mint a románt	1,2
Egyáltalán nem használják a magyar nyelvet	0
Összesen	100

4. táblázat. Az intézmény programjai, szolgáltatásai által megcélzott ügyfélkör milyen mértékben magyar? (N = 822)

	Százalék
Teljes mértékben magyar	55,7
Többségük magyar, de nem kizárólag	42,5
Többségük román	1,6
Elenyésző kisebbségük magyar	0,2
Összesen	100

Nem feledkezhetünk meg azonban arról sem, hogy a fenti módszerekkel elért szervezeti szféra nem azonosítható a romániai magyar civil szférával, hanem annak egy része. A kiindulásként használt információforrásokból kifolyólag a magyar szervezeteknek szánt forrásokra nem pályázó, ehelyett elsősorban saját erőforrásokra és magán támogatásokra támaszkodó szervezetek bekerülési esélye kisebb volt, amit a továbbiakban alkalmazott hólabda módszer sem növelt. Ugyanez elmondható az etnikailag vegyes tagságú és célcsoportú szervezetekre is. Így kutatásunkban minden bizonnyal a valóságosnál „magyarabb” civil szférát ragadtunk meg, a tagság és a célcsoport etnikai összetétele és a szervezet nyelvi működése értelmében is, és a szervezet deklarált etnikai jellege tekintetében is.

2. Szervezeti formák és a romániai magyar nonprofit szektor nagysága

■ A lekérdezett szervezetek többsége egyesületként és alapítványként működik. Ha csak az önálló jogi személyiséggel rendelkező szervezeteket nézzük, akkor ezek aránya még nagyobb: a formális nonprofit szektor kétharmadát alkotják az egyesületek, egynegyedét az alapítványok és 10%-át a szövetségek. Ezeket az arányokat a 2006-os adatokkal összevetve az egyesületi szféra jelentős növekedése állapítható meg az alapítványok arányának rovására: három évvel korábban az egyesületek a formális nonprofit szektor 53%-át, az alapítványok 39%-át képezték.

5. táblázat. A szervezetek jogi formája

	Szervezetek száma	Szervezetek aránya százalékban	Jogi személyiséggel rendelkező szervezetek
Egyesület	517	57,0	66.4
Alapítvány	182	20,1	23.4
Szövetség	80	8,8	10.3
Származtatott jogi személyiséggel rendelkező szervezet	56	6,2	-
Jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet	58	6,4	-
Egyéb	14	1,5	
Összesen	907	100	100

A lekérdezett szervezetek gyakran további alintézményeket integrálnak. Ezek olyan viszonylag nagy önállóságú programok, informális körök – egy szervezet sajtókiadványának szerkesztősége, művészeti csoportja, könyvtára, stb. – amelyek kisebb-nagyobb szorossággal összefonódnak az integráló szervezettel. Így például rendszerint annak jogi keretét használják gazdasági ügyvitelük bonyolítására. Ezek az alintézmények gyakran nem különböznek lényegesen az önállóan működő, de jogi személyiséggel nem rendelkező, hasonló profilú szervezetektől. Az általunk megkérdezett szervezetek összesen 520 ilyen alintézményt integrálnak.

6. táblázat. A szervezetek olyan „alegységei vagy programjai, amelyek többé-kevésbé külön intézménynek tekinthetők, de nincs önálló jogi személyiségük” (N=835)

Alintézmény típusa	Alintézmények száma
Könyvtár	78
Sajtótermék	122
Táncsoport	115
Színjátszókör	56
Egyéb	149
Összesen	520

Amennyiben a romániai magyar civil szféra nagyságáról szeretnénk képet alkotni, e szféra szereplőit definiálhatjuk szűkebben vagy tágabban. Egy szűkebb definíciót használva, amely szerint a civil szférát a jogi értelemben vett nonprofit szektorral azonosítjuk, annak alsó határát a lekérdezett jogi személyiséggel is rendelkező szervezetek, felső határát a lekérdezett, az elért, de nem válaszoló,

valamint a sikertelenül kontaktált szervezetek együttes száma képezi. E szűk értelemben tehát 2009-ben a romániai magyar civil szférát képező aktív szervezetek száma 835 – 1034 között található.⁴

3. A szervezetek területi megoszlása. Szervezetsűrűség

■ A szervezetek területi megoszlását nézve a szervezetek száma nagy vonalakban követi a megyék magyar lakosságának a számát. A biztosan létező szervezetek a 7. táblázatban látható módon oszlanak meg az erdélyi megyék között.

7. táblázat. A civil szervezetek megyék közti megoszlása

	Szervezetek száma	Szervezetek százalékban
Hargita	229	24,0
Kolozs	168	17,6
Maros	99	10,4
Kovászna	94	9,9
Bihar	88	9,2
Szatmár	47	4,9
Temes	42	4,4
Szilágy	33	3,5
Arad	28	2,9
Hunyad	26	2,7
Beszterce-Naszód	24	2,5
Brassó	24	2,5
Máramaros	22	2,3
Fehér	19	2,0
Szeben	10	1,0
Összesen	953	100

A civil szervezetekkel való ellátottság területi egyenlőtlenségeit a szervezetsűrűség területi különbségei fejezik ki. A 8. táblázatban a szervezetsűrűséget megyénként számoltuk ki, az 1000 főnyi magyar lakosságra eső szervezetek számával. Amint e táblázatból látható, a szervezetsűrűség Kolozs megye után a szórvány megyékben magasabb, a tömbben élő magyarság esetében viszonylag alacsonyabb. A szervezetsűrűség e megoszlásának egy lehetséges magyarázata, hogy a szórványban a nemzetiségi-etnikai jellegű tevékenységek számára elsősorban a civil szféra intézményei biztosítanak keretet, míg a tömbben élők az állami és önkormányzati intézmények jelentős részét is saját intézményként használhatják. A Kolozs megyei kiemelkedően magas szervezetsűrűség mindenekelőtt Kolozsvárnek a magyar kulturális, oktatási-tudományos és politikai életben betöltött központi szerepének köszönhető, aminek következtében számos hálózatszerű szervezetnek és forráselosztó szervezetnek Kolozsváron található a központja.

4 A jogi forma természetesen nem az egyetlen szempont, amelynek alapján szűkíteni lehet a civil szférát alkotó intézményi szereplők körét. Szociológiai szempontból a legfontosabb ismérv e tekintetben a működés nonprofit jellege volna. Számos elemzés kimutatta, hogy a nonprofit szervezetek egy része valójában profitorientált gazdasági tevékenységet folytat. Ezek kiszűrésére azonban az alkalmazott módszerek nem alkalmasak. Valószínűnek tartjuk, hogy az ilyen szervezetek inkább a sikertelenül keresett szervezetek kategóriájában találhatók. Másrészt, működés tekintetében a nonprofit szektor részének tekinthetők a nagyrészt költségvetési forrásból működő magániskolák is.

8. táblázat. Megyéenkénti szervezetsűrűség (jogi vagy származtatott jogi személyiségek)

Megye	Jogi személyiséggel rendelkező szervezetek száma	Magyar lakosság	Jogi személyiséggel rendelkező szervezetek
Kolozs	150	122301	1,23
Beszterce-Naszód	21	18349	1,14
Hunyad	23	25388	0,91
Fehér	16	20684	0,77
Temes	38	50556	0,75
Hargita	205	276038	0,74
Arad	28	49291	0,57
Szilágy	31	57167	0,54
Bihar	81	155829	0,52
Szeben	8	15344	0,52
Kovászna	77	164158	0,47
Máramaros	20	46300	0,43
Maros	86	228275	0,38
Brassó	15	50956	0,29
Szatmár	36	129258	0,28

A fenti eredmény részben annak is köszönhető, hogy a civil szervezetek kutathatósága megyéenként szintén eltérést mutat, a szörvány megyék szervezetei tendenciaszerűen nagyobb hatékonysággal elérhetőnek bizonyultak, mint a nagyobb magyar lakosságú megyék szervezetei. Ez a lakosságszámmal arányosan növekvő szervezetszámmal magyarázható, kisszámú szervezet esetén ugyanis ezek ismertebbek, a kapcsolatteremtés ezért könnyebb. Tömbvidéken ezzel szemben, és különösen a nagyobb magyar lakosságú városokban, a szervezetek kapcsolatemberei nehezebben nyomozhatók ki. Így a szervezetek lekérdezettsége alacsonyabb a tömbvidéken és a nagyobb magyar lakosságú városokban, illetve e helyeken a valós szervezetszám és szervezetsűrűség magasabb lehet.

9. táblázat. Sikeres és sikertelen kapcsolatfelvételek megoszlása az erdélyi megyék között

	Kapcsolat-felvételre Kísérlet történt	Ebből:			
		Lekérdezve	Kapcsolatfelvétel volt, de a lekérdezés nem sikerült	Kapcsolatfelvétel sikertelen	Megszűnt, nem létezik
Arad	30	28	-	-	2
Beszterce-Naszód	25	23	1	1	
Bihar	105	87	1	15	2
Brassó	25	24	-	1	-
Fehér	20	19	-	1	-
Hargita	342	216	13	99	14
Hunyad	27	26	-	1	-
Kolozs	178	157	11	7	3
Kovászna	103	91	3	8	1
Maros	111	93	6	7	5
Máramaros	26	20	2	3	1
Szatmár	52	41	6	5	-
Szeben	10	10	-	-	-
Szilágy	36	32	1	1	2
Temes	49	40	2	4	3
Összesen	1139	907	46	153	33

A szervezetek többsége városon működik, annak ellenére, hogy a magyar lakosság megközelítőleg egyenlően oszlik meg városok és falvak között. A szervezetek e megoszlása tehát azt is jelenti, hogy a szervezetsűrűség falvakon lényegesen alacsonyabb, mint városon. Korábbi elemzések felhívták a figyelmet arra, hogy bár a magyar civil szervezetek csak egyharmada található falun, ez az arány kétszerese a falun található román szervezetekének. Adatainkat a 2006-os eredményekkel összevetve e tekintetben az állapítható meg, hogy a falusi szervezetek aránya az utóbbi három évben kismértékben csökkent (10. táblázat).

10. táblázat. A civil szervezetek százalékos megoszlása falvak és városok között (N=953)

	2009	2006	Románi 2006
Városban működik	68	65	86
Falvakban működik	32	35	14
Összesen	100	100	100

Falvak és városok között a különböző szervezeti formák gyakorisága szempontjából is eltérés van, az egyesületek nagyobb arányban vannak jelen falun, míg a többi szervezeti forma városon van jelen nagyobb arányban.

11. táblázat. A civil szervezetek jogi formája településtípus szerint

	Városon	Falun
Alapítvány	22.3	20.8
Egyesület	59.5	67.2
Szövetség	10.9	6.8
Származtatott jogi személyiség	7.4	5.3
Összesen	100	100

4. A civil szervezetek tevékenységei

■ A civil szervezetek által folytatott tevékenységek ismeretének jelentősége – mint azt a bevezetőben már említettük – abból fakad, hogy ez az intézményi szektor a társadalom egészének működése szempontjából igen fontos feladatokat láthat el.

Bár, mint a definíciós kérdések kapcsán már említettük, a nonprofit szektor státusának a piaci és az állami szektorokkal való egyenrangúságával kapcsolatban jelenleg is elméleti viták zajlanak, az nem képezi vita tárgyát, hogy a modern társadalmakban felmerülő szükségletek formális intézményes ellátása alapvetően e három szektort alkotó intézmények valamelyike révén történik (1. ábra).

1. ábra. Az állami, piaci és nonprofit szektorok összekapcsolódása (Kiss 2006)

Emellett abban a tekintetben is egyetértés van, hogy a nonprofit szektor egyfajta korrekciós funkciót is betölt: akár köztes szférának tekintjük, akár a piaccal és az állammal egyenrangúnak, mindenképpen olyan szükségletek kielégítését végzi el, amelyet valamilyen okból kifolyólag sem az állam, sem a piaci szereplők nem látnak el.

A piac akkor képes egy társadalmi igényt kielégíteni, ha annak fontossága oly mértékű, hogy kielégítése piaci terméként, szolgáltatásként is felkínálható, és ugyanakkor akkora „ár” is kapható érte, hogy az eladó/szolgáltató gazdasági szereplőként képes a piacon fennmaradni. Így például egy adott népi tánc iránti érdeklődés („kereslet”) lehet oly mértékű, hogy annak oktatása vagy időnkénti bemutatása egy cég számára is kifizetődő: fizetés ellenében tanfolyam indítható az érdeklődők számára, illetve egy vállalkozásként működő táncsoport bemutathatja azt a fizető közönség számára. Ha azonban az illető tánc iránti érdeklődés, kereslet, nem ér el egy bizonyos szintet (például azért, mert az igénylők száma kicsi, vagy a potenciális „fogyasztók” nem eléggé fizetőképeseek), az igény kielégítetlen marad, illetve egy a tánchoz hasonló kulturális örökséget a megszűnés veszélye fenyegethet. Ilyenkor közbeléphet az állam, felvállalva egy ilyen együttes/tanfolyam finanszírozását. Az állam viszont tendenciaszerűen a tömeges, általános társadalmi igények kielégítésére törekszik. Így a bármilyen fajta kisebbségek partikulárisabb igényei nagyobb eséllyel maradnak kielégítetlenek (Salamon 1991). Az ilyenfajta igények jelzésére és kielégítésére alkalmas nonprofit szektor így kisebbségi társadalmak esetén különösen fontossá válhat.

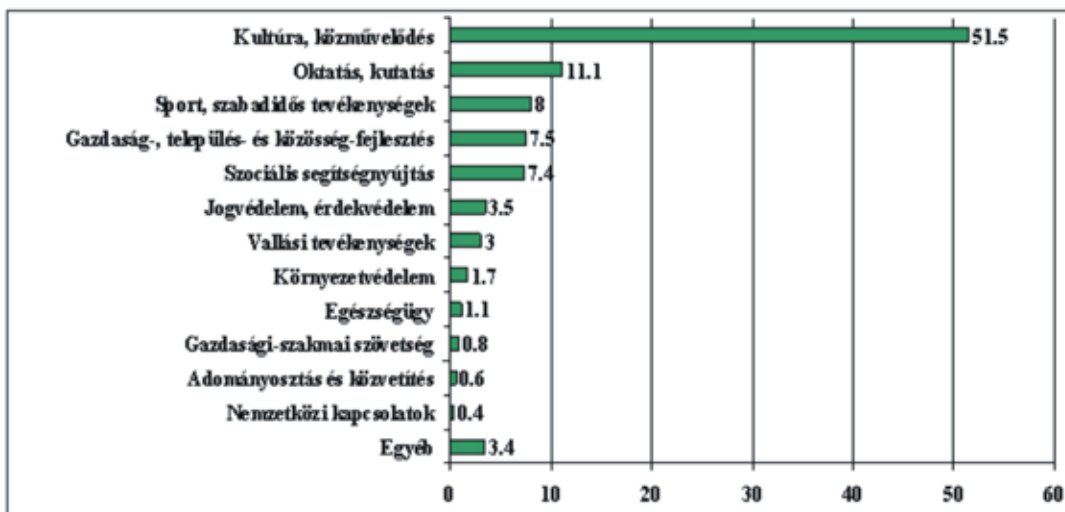
A három szektor közötti szétválás természetesen nem feltétlenül éles, az állam támogathat mind piaci, mind nonprofit intézményeket, amennyiben azok tevékenységét társadalmi (és/vagy politikai) szempontból hasznosnak véli. A nyugati jóléti államok válságával az államok fokozódóan élnek a nonprofit szektor e korrekciós funkciójával, sőt hatékonysági megfontolásból egyes társadalmi szolgáltatások ellátását nagymértékben át is ruházzák a civil szervezetekre (Tvedt 1997). Az állami finanszírozás hatékonyságának növelése céljából a kormányzat kiemelt státust is biztosíthat egyes nonprofit szervezetek számára, közhasznúvá nyilvánítva azokat, illetve a finanszírozást részben átruházhatja a nonprofit szektor egyes kiemelt szereplőire, amelyek így újraelosztó feladatot láthatnak el. Utóbbiakat a szakirodalom „tető-szervezeteknek” nevezi (Ágh 1999). Ezek tehát az államhoz legközelebb álló nonprofitok, melyektől legtávolabb az állami támogatásokhoz nem jutó, „grassroot” szervezetek állnak. Az államhoz hasonlóan a piaci szektor szereplői is támogathatják a nonprofit szektor szereplőit, e célt szolgálja a szponzorálás törvény biztosította lehetősége.

Egy adott társadalom nonprofit szektora által ellátott tevékenységek tehát azt jelzik, hogy az illető társadalomban mely tevékenységek azok, amelyekre társadalmi igény van, de amelyeket sem az állam, sem a piac nem lát el kielégítő mértékben. Az állami finanszírozás hatására azonban a nonprofit szektorban folytatott tevékenységeket a társadalmi igény mellett az is meghatározza, hogy a pályázati rendszerek révén az állam milyen tevékenységeket támogat. Ideális esetben ez a két hatás nem ellenkező irányú, hisz a nonprofit szektornak nyújtott támogatással az államnak is az a célja, hogy az e szektor által jelzett igényeket elégítse ki. Az is kétségtelen azonban, hogy a már működő, de forráshiányban szenvedő nonprofit szereplők irányultságát, tevékenységét nagymértékben befolyásolni tudja támogatáspolitikája révén az állam.

A romániai magyar civil szervezetekkel foglalkozó szociológiai elemzések már a 90-es évek közepén felhívták a figyelmet arra, hogy ezek körében a kulturális tevékenységet folytató szervezetek kiugróan magas arányban vannak jelen (Horváth-Sala 1995). Jelen felmérésünk eredményei szerint is ez a tevékenységterület a leggyakoribb, a megkérdezett szervezetek 51,5 százaléka sorolta magát fő tevékenysége alapján a kulturális, közművelődési tevékenységek kategóriájába (2. ábra). Annak ellenére, hogy a kulturális szervezetek aránya mind a román, mind a magyarországi nonprofit szektorhoz képest már 2006-ban is kiemelkedően magas volt, az utóbbi három évben tovább növekedett (12. táblázat).

Ezek az adatok tehát azt jelzik, hogy a romániai magyar nonprofit szektor legfontosabb funkciója a kulturális-etnikai identitás ápolása. Az identitás-megerősítő tevékenységek tehát olyan magyar társadalmi igénynek tűnnek, amelyet a román állam és a gazdasági szféra a legkevésbé elégít ki. A kulturális tevékenységek ilyen értelmezése mellett természetesen nem feledkezhetünk meg a már említett másik okról sem, e tevékenységterület nagy arányának ugyanis minden bizonnyal az is az egyik oka, hogy mind a román, mind a magyarországi állami támogatási rendszerek előszeretettel támogatják a kulturális tevékenységeket. A román költségvetési támogatási rendszerben az etnikai kisebbségek többnyire csak kulturális programokra pályázhatnak (Mohácsék 2009), a magyar nonprofit szektorban szintén magas kulturális szervezeti arány pedig (12. táblázat) azt jelzi, hogy a magyar támogatási rendszerben általában véve magas lehet az e szervezeteknek szánt támogatás aránya.

2.ábra. A civil szervezetek tevékenységterület szerinti megoszlása (csak jogi személyek, N = 827)⁵

A fentiek mellett további okként az is kiemelhető, hogy a gyakran nehezen besorolható tevékenység-szerkezetű szervezetek előszeretettel sorolják magukat a kulturális szervezetek közé. Így például a falunapokat szervező, monográfiák írását és kiadását támogató, tájházat működtető szervezetek gyakran kulturális szervezetnek nevezik magukat, míg a szakirodalom ezeket inkább település- vagy közösségfejlesztő szervezeteknek tekintené. Hasonlóképpen egy mazzorett- vagy moderntánc csoport vezetői is hajlamosak kulturális szervezetnek nevezni magukat, míg a szakirodalom ezeket inkább szabadidős szervezeteknek tekintené.

A 2006-os és a 2009-es adatok összevetésével a tevékenységterületek változását illetően növekvő területekként kiemelhető a kultúra mellett az oktatás-kutatás, sport és szabadidős tevékenységek valamint az érdekvédelem és -érvényesítés. Ugyanezen idő alatt némileg visszaesett a szociális, vallási, környezetvédelmi, gazdasági és egészségügyi tevékenységek aránya. A vallási tevékenységek csökkenése a nem bejegyzett szervezetek kisebb mértékű bevonásának tudható be, a korábbi felmérésbe ugyanis bekerültek olyan egyházak melletti csoportok – elsősorban vallási ifjúsági szervezetek – amelyek jelen felmérésből kimaradtak.

5 A tevékenységek kategorizálásához egy nemzetközi klasszifikációs rendszert, a The Johns Hopkins Comparative Non-profit Sector Project munkatársai által kidolgozott International Classification of Non-Profit Organizations-t (ICNPO) használtuk.

12. táblázat. Az erdélyi magyar, romániai és magyarországi nonprofit szektor szereplőinek tevékenység szerinti megoszlása

	Romániai magyar		Románia 2001	Magyarország 2003
	2009	2006		
Kultúra, közművelődés	52,1	42,0	22,5*	39,9*
Sport, szabadidős tevékenységek	8,2	6		
Oktatás, kutatás	10,7	8,6	16,4	16,5
Szociális segítségnyújtás	7,2	11,7	18,0	8,6
Gazdaság, település és közösség-fejlesztés	7,1	7,2	6,0	7,6
Érdekvédelem és képviselet, politika	3,6	1,5	8,9	1,3
Vallási tevékenységek	3,3	6,2	2,9	2,7
Környezetvédelem	1,7	3,6	7,1	2,4
Egészségügy	1,0	1,4	8,8	4,6
Gazdaságiszakmai szövetség	0,8	1,7	5,0	7,8
Adományoztatás és közvetítés	0,6	0,2	1,7	1,5
Nemzetközi kapcsolatok	0,3	0,2	2,7	1,4
Egyéb	3,4	9,7	0,0	5,7
	N = 899	N = 805		

* Az összehasonlításban használt román adatokban a sport- és szabadidős tevékenységek nem szerepelnek külön, így az összehasonlíthatóság érdekében ezeket az erdélyi és a magyarországi adatok esetében mi is összevontuk. A Romániára vonatkozó adatok forrása Carmen E. et al (2001) a magyarországiaké Bartal et al (2005).

Jelentős eltérés található a szervezetek tevékenységeinek megoszlásában településtípusonként: falvakon lényegesen magasabb a kulturális szervezetek aránya, illetve alacsonyabb a sport és szabadidős valamint oktatási-kutatási szervezetek aránya. A település- és közösségfejlesztési szervezetek magasabb falusi aránya abból fakad, hogy lényegesen több magyar többségű falu található Erdélyben mint város, e szervezettípusból pedig (amely rendszerint az önkormányzattal áll szoros kapcsolatban) rendszerint egy található egy településen.

13. táblázat. A szervezetek fő tevékenységei településtípus szerint (N=827)

Fő tevékenység	Városon	Falun
Kultúra, közművelődés	47.8	59.5
Sport, szabadidős tevékenységek	9.8	4.2
Oktatás, kutatás	3.9	5.3
Gazdaság, település és közösség-fejlesztés	5.2	12.5
Szociális segítségnyújtás	6.9	8.3
Érdekvédelem és -képviselés, politika	4.4	1.5
Vallási tevékenységek	3.0	3.0
Környezetvédelem	2.3	0.4
Egészségügy	1.2	0.8
Gazdasági-szakmai szövetség	1.2	0.0
Adományosztás és -követítés	0.4	1.1
Nemzetközi kapcsolatok	0.0	1.1
Egyéb	3.9	2.3
Összesen	100	100

5. A szervezetek erőforrásai

5.1. Infrastrukturális ellátottság

■ A szervezetek infrastrukturális jellegű működési feltételeire vonatkozóan a székházra, valamint a fontosabb irodai felszerelésekre tértünk ki. Az eredmények alapján elmondható, hogy a nonprofit szervezetek viszonylag ritkán, az esetek 9,6%-ában működnek saját tulajdonukban levő székházban. E helyett a legelterjedtebb megoldás az, hogy a szervezet valamelyik tagjának magánlakása képezi a működés helyszínét (25%), és majdnem ugyanilyen gyakran a helyi önkormányzat biztosít ingatlant a működéshez (24,5%). Ezekon kívül még két intézmény játszik fontos szerepet a civil szervezetek működési terének biztosításában, az egyházak (16,5%), valamint a helyi RMDSZ-ek, amelyek esetünkben az „egyéb” kategória nagy részét alkotják. Az önkormányzat és az egyház e szerepe különösen falun válik fontossá, ahol a saját és alapítványi tulajdonban levő székházak ritkábbak, és az RMDSZ fiókszervezetek sem rendelkeznek saját ingatlannal.

14. táblázat. Kinek a tulajdonát képezi az ingatlan, ahol a szervezet működik (százalékos megoszlás)

	Összesen	Városon	Falun
A szervezet tulajdona	9,6	10.4	7.9
Állami tulajdon	2,5	2.8	1.9
Helyi önkormányzat	24,5	17.5	39.6
Egyház	16,5	15.2	19.2
Alapítványi tulajdon	6,6	9.2	1.1
Valamely tag magánlakása	25,0	24.9	25.3
Bérelt magánlakás	6,0	8.3	1.1
Egyéb	7,3	9.2	3.4
Nincs válasz	1,8	2.5	0.4
Összesen	100	100	100

A nonprofit szervezetek irodai felszereltségét illetően elsősorban a kommunikációs infrastruktúrára koncentráltunk, a tulajdonlás mellett a használati lehetőségre is rákérdezve. Sajnálatos tényként állapítható meg, hogy a vizsgált szervezetek durván egyharmada egyáltalán nem rendelkezik az alapvető kommunikációs eszközökkel, és közel egynegyedének egyáltalán nincs Internetcsatlakozása. A számítógéppel való ellátottság a legteljesebb, a legritkább pedig a szervezetek használatára álló személygépkocsi. Felszereltség tekintetében leghátrányosabb helyzetben azok a szervezetek találhatók, amelyek állami ingatlanban, vagy a tagok saját lakásán működnek, legkedvezőbb működési feltételeket pedig akkor élveznek, ha valamilyen alapítvány székházában sikerül működniük (12. táblázat).

15. táblázat. Rendelkezik-e a szervezet az alábbiakkal?(százalék)

	Nem rendelkezik	Igen, sajáttal	Igen, ingyenes használattal
Telefon vonal	33,2	22,8	44,0
Telefon mobil	34,6	22,1	43,3
Fax	38,9	20,9	40,2
Fénymásoló	29,3	31,8	38,9
Számítógép	17,3	48,0	34,8
Nyomtató	21,2	41,8	37,0
Internetcsatlakozás	23,9	31,4	44,7
Személygépkocsi	68,9	9,7	21,4

16. táblázat. A nyomtatóhoz és internetcsatlakozáshoz csak fizetés ellenében hozzáférő szervezetek (százalék)

Kinek a tulajdona a székház	Nem rendelkezik nyomtatóval	Nem rendelkezik internet csatlakozással
A szervezet tulajdona	15.2	26.0
Állami tulajdon	33.3	38.9
Helyi önkormányzat	16.2	18.2
Egyház	17.3	17.8
Alapítványi tulajdon	5.5	7.3
Valamely tag magánlakása	34.3	35.9
Bérelt magánlakás	16.0	18.4
Egyéb	21.3	23.0
Nincs válasz	23.1	38.5
Átlagosan	21,2	23,9

5.2. Pénzügyi erőforrások

■ Az anyagi erőforrásokra vonatkozóan a szervezetek pénzbevételeinek nagyságát, valamint bevételüknek a pénzforrások származása szerinti szerkezetét vizsgáltuk.

A bevételek nagyságának indikátoraként a 2009. évi teljes költségvetés mértékét használtuk. Viszonylag kevés olyan szervezetet találtunk, amely pénzforráshoz egyáltalán nem jut hozzá (4,1%), és ezek elsősorban a származtatott jogi személyiségű szervezetek közül kerültek ki. Leggyakoribbak azok a szervezetek, amelyek a vizsgált évben 10.000 – 50.000 RON közötti összeggel gazdálkodtak, a válaszoló szervezetek 27%-a esett e kategóriába. Ezeket szinte egyforma arányban az 1.000 – 5.000 RON és a 5.000 – 10.000 közötti költségvetésű szervezetek (21,1% illetve 18,9%) követik.

17. táblázat. Mekkora volt megközelítőleg az intézmény 2009-es évi költségvetése? (RON-ban, N=688)

	Százalék
Nem volt bevétele	4.1
1.000 alatt	14.4
1.000 – 5.000	21.1
5.000 – 10.000	18.9
10.000 – 50.000	27.0
50.000 – 100.000	7.1
100.000 – 1.000.000	6.5
1.000.000 – 5.000.000	0.4
5.000.000 – 10.000.000	0.4
10.000.000 fölött	4.1
Összesen	100

Az éves költségvetés nagyságának tevékenységterületek szerinti megoszlásából arra lehet következtetni, hogy az egyes területeken tevékenykedő civil szervezetek milyen nagyságrendű anyagi forrásokhoz jutnak hozzá. A 18. táblázatunkból e tekintetben megállapítható, hogy a „gazdag” szervezetek aránya a környezetvédelemben a legmagasabb, és kiemelkedően magas a gazdag szervezetek aránya az egészségügyi, valamint az oktatási-kutatási szervezetekben is. A legtöbb „szegény” szervezet a vallási tevékenységet folytatók között található. Szintén magas a kis költségvetésű szervezetek száma az egészségügyi jellegű tevékenységet folytató szervezetek körében is, ami azt jelzi, hogy anyagi erőforrások tekintetében e területen legnagyobb a szervezetek belső polarizáltsága.

18. táblázat. Az éves költségvetés nagysága a szervezetek fő tevékenység-területei szerint

	1000 RON alatt	1.000 - 10.000 RON	10.000 RON fölött
Környezetvédelem	0	38,5	61,6
Egészségügy	28,6	14,3	57,2
Oktatás, kutatás	17,6	29,7	52,7
Érdekvédelem és emberi jogok	16	36	48
Szociális segítségnyújtás	20	32	48
Kultúra, közművelődés	16,9	43,5	39,6
Vallási tevékenységek	50	11,1	38,9
Gazdaság-, település- és közösségfejlesztés	17	44,7	38,3
Sport, szabadidős tevékenységek	21,9	41,8	36,4
Segélyosztás, önkéntesség promoválása	25	50	25
Gazdasági és szakmai érdekszövetségek	20	60	20
Nemzetközi kapcsolatok	0	100	0
Egyéb	27,3	45,5	27,3

A szervezetek pénzbeli bevételeinek eredetére vonatkozóan 13 lehetséges forrásra kérdeztünk rá. Egyrészt azt szerettük volna megtudni, hogy az egyes forrásokból volt-e bármilyen mértékű bevétele a szervezetnek, másrészt azt, hogy melyik forrás volt a legjelentősebb a szervezet működése szempontjából. Ily módon a leggyakoribb és a legfontosabb forrásokról próbáltunk képet alkotni. Leggyakoribb bevételi forrásnak a hazai forrásból származó, pályázati úton elnyert támogatások

bizonyultak: a szervezetek megközelítőleg kétharmada, 65,6 százaléka nyert valamilyen mértékű támogatást hazai pályázati forrásból. Gyakoriság szempontjából ezt a szponzori támogatások követik (a szervezetek 58,1%-a jutott hozzá valamilyen nagyságú szponzori támogatáshoz), valamint a hazai magánszemélyek adományai és a 2%-os adófelajánlások.

A leggyakoribb bevételi forrást képező hazai pályázati források egyúttal a legfontosabb bevételi forrásoknak is bizonyultak, a szervezetek mintegy 31,4%-a esetében. Ezt a „más külföldi források” követik, 13,4%-kal, amely részben valószínűleg magyarországi pályázati forrásokat jelent. A szponzori támogatások a szervezetek 11,5%-a számára voltak a legfontosabbak. A szervezetek több mint fele esetében említett 2%-os adófelajánlásból származó bevétel azok elenyésző része, 1,7%-a számára képezték egyben a legfontosabb bevételi forrást is.

19. táblázat. A szervezetek bevételeinek forrásai és a legfontosabb bevételi forrásuk (N = 724)

Bevételi források	Volt bevétele	Legfontosabb bevételi forrás
Pályázati támogatások hazai forrásból	65,6	31,4
Pályázati támogatások EU-s forrásból	10,2	4,7
Pályázati támogatások más külföldi forrásból	27,9	13,4
Állami támogatások alanyi jogon (nem pályázati úton)	8,7	2,1
Állami támogatások pályázati úton	35,1	10,9
Szponzorálások	58,1	11,5
Egyházi támogatások	15,7	2,1
Hazai magánszemélyek adománya	56,5	7,6
Külföldi magánszemélyek adománya	18	1,9
Saját rendezvények, szolgáltatások bevétele	28,4	3,7
Saját gazdasági tevékenység bevétele	7,3	1,5
Tagdíjakból	31,9	5,2
2%-os adófelajánlás	51,5	1,7
Más forrásokból	8,9	2,3

A szervezetek működéséhez szükséges legfontosabb bevételi forrásoknak a 2006-os hasonló adatokkal való összehasonlítását megnehezíti, hogy a megadott lehetséges bevételi források a két adatfelvételben némileg különböznek. Míg 2006-ban a pályázati forrásokra „hazai”, „magyarországi” és „más külföldi” bontásban kérdeztünk rá, jelenlegi mérésünkben „hazai”, „EU-s” és „más külföldi” bontásban. Az összehasonlíthatóság érdekében egyetlen „külföldi” kategóriát alakítottunk ki, amely a magyarországi, más külföldi és EU-s forrásokat egyaránt tartalmazza. Az e módszerrel kapott eredmény szerint a fő változást az képezi, hogy a hazai eredetű pályázati támogatások jelentősége lényegesen megnőtt, a külföldi pályázati források rovására. A két adatfelvétel közötti három év alatt a hazai pályázati források a szervezetek majdnem egyharmada számára váltak a legfontosabbá. A külföldi pályázati források jelentőségének a csökkenése valószínűleg elsősorban a magyarországi források jelentőségvesztésének tulajdoníthatók, hisz 2006-ban a szervezetek 24,1%-a még a magyarországi pályázati forrásokat nevezte meg legfontosabbakként.

Figyelemre méltó továbbá a hazai magánszemélyektől származó adományok, a szponzorálásból származó támogatások jelentőségének növekedése, valamint az adófelajánlásból származó bevételek (az előzőeknél ugyan kisebb mértékű) növekedése is.

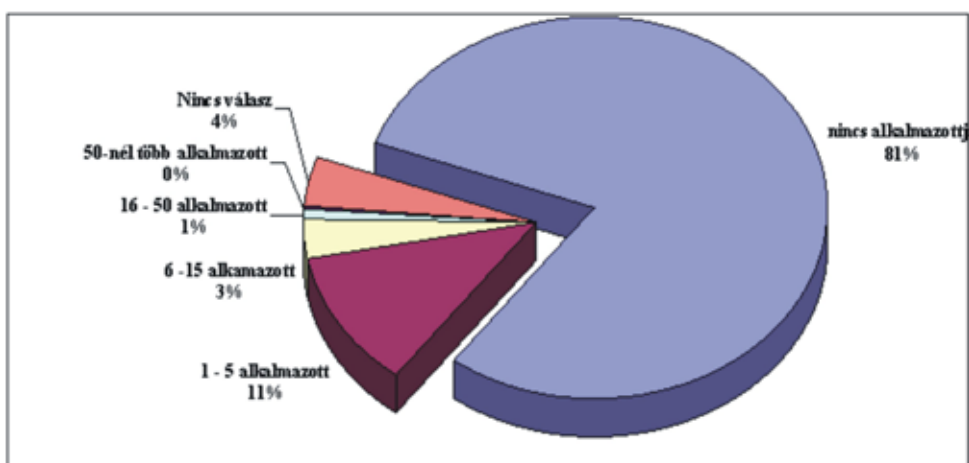
20. táblázat. A legfontosabb bevételi források változása 2006-2009 között (említés gyakorisága, százalékban)

Legfontosabb bevételek forrásai 2009 N = 724		Legfontosabb bevételek forrásai 2006 N = 373	
Pályázati támogatások hazai forrásból	31,4	18,8	Hazai forrásból pályázati támogatás
Pályázati támogatások EU-s forrásból és más külföldi forrásból (Magyarországot is beleértve)	18,1	32,4	Külföldi forrásból pályázati támogatás (Magyarországot is beleértve)
Állami támogatások alanyi jogon (nem pályázati úton)	2,1	1,6	Alanyi jogon önkormányzattól
Állami támogatások pályázati úton	10,9	4,8	Pályázati úton önkormányzattól
Szponzorálások	11,5	8,6	Szponzorálások
Egyházi támogatások	2,1	4,6	Egyházi támogatások
Hazai magánszemélyek adománya	7,6	4,6	Hazai magánszemélyektől adomány
Külföldi magánszemélyek adománya	1,9	4,6	Külföldi/Mo.-i személyektől adomány
Bevétel saját rendezvényekből, szolgáltatásokból	3,7	5,9	Bevétel saját rendezvényekből, szolgáltatásokból
Bevétel saját gazdasági tevékenységből	1,5	2,9	Bevétel saját gazdasági tevékenységből
Tagdíjak	5,2	7,5	Tagdíjak
2%-os adófelajánlás	1,7	0,3	1%-os adófelajánlás
Más források	2,3	3,5	Más források

5.3. Humán erőforrások

■ A lekérdezett civil szervezetek összesen 677 személynek nyújtanak állandó jellegű munkahelyet. Ezeket az összes szervezetek 13,5%-a alkalmazza, a szervezetek túlnyomó többségének – 86,5%-ának – egyetlen alkalmazottja sincs. Az állandó alkalmazottakon kívül további 216 részmunkaidős alkalmazottat foglalkoztat e szektor, valamint körülbelül 15.000 önkéntes tevékenykedik rendszeresen ezek programjaiban (15.676). Egy 2003-as adatfelvételünk, a főállású és részmunkaidős alkalmazási módok között nem téve különbséget, a romániai magyar civil szférában foglalkoztatottak számát 786-nak találta. A jelenlegi szám alig nagyobb ennél, ami azt jelzi, hogy az utóbbi hat év alatt a romániai magyar civil szféra foglalkoztató képessége alig nőtt.

3. ábra. A szervezetek alkalmazottainak száma, főállásúak és részmunkaidősek együtt(N=835)

Az alkalmazottak (főállásúak és részmunkaidősek együtt) több mint fele felsőfokú végzettségű, harmada középfokú és csak 15%-a rendelkezik ennél alacsonyabb iskolai végzettséggel.

21. táblázat. Az alkalmazottak iskolázottsági szint szerinti megoszlása

	Személy	%
Felsőfokú végzettségű	378	52,0
Középfokú végzettségű	240	33,0
Kevesebb, mint középfokú végzettségű	109	15,0
Összesen	727	100

5.4. A nonprofit szektor kapcsolódása más intézményszférákhoz

■ A szervezetek erőforrásainak részét képezi a kapcsolati tőkéjük is. A kapcsolatrendszer ugyanakkor azt is jelzi, hogy a nonprofit szektor szereplői az intézményi környezetük milyen más szereplőivel vannak együttműködésben, milyen ezek intézményi beágyazottsága. Eredményeink alapján e tekintetben azt láthatjuk, hogy a romániai magyar nonprofit szféra legerősebben az önkormányzati szektorral van összefonódva: a szervezetek több mint kétharmadának volt közös programja a helyi önkormányzattal. Ennél valamivel ritkábbak a kapcsolatok az egyházi szférával (53,2%), a gazdasági, valamint a politikai szférával pedig az egyházinál is lényegesen ritkábbak az együttműködések, közös programok.

22. táblázat. A következő típusú intézményekkel volt-e együttműködése a közelmúltban?

	Volt	Nem volt
Civil szervezettel	75,0	25,0
Önkormányzattal	68,7	31,3
Egyházzal	53,2	46,8
Gazdasági szervezettel	23,6	76,4
Politikai párttal	22,8	77,1
Egyéb intézménnyel	16,1	83,9

Az együttműködések által megvalósuló partnerségek alapján kiderül, hogy a civil szervezetek mindenekeelőtt más civil szervezetekkel vannak szorosabb kapcsolatban: más civil szervezettel háromnegyedüknek volt közös tevékenységeik. Ezek a kapcsolatok a civil szféra belső integráltságának a mértékét jelzik, amely a civil szerveződések előfeltételét képezi. Korábbi kutatások hasonló adatai nem állnak rendelkezésünkre, így a civil szféra integráltságának dinamikájáról nem tudunk biztos megállapításokat tenni. Arra azonban mindenképpen felhívnánk a figyelmet, hogy míg korábbi elemzések e horizontális kapcsolatok hiányát feltételezték, mostani adataink ennek ellentmondanak.⁶

Tevékenységterületenkénti bontásban nézve a civil szféra e „belső” kapcsolatait, a legintegráltabbnak a környezetvédelmi szervezetek bizonyultak, a legkevésbé integráltak a sport- és szabadidős, vallási-, valamint nemzetközi kapcsolatok építésével foglalkozó szervezetek.

6 Egy korábbi, elméleti jellegű elemzésben magam is előfeltételezésként használom a vertikális (a civil szférából kinyúló) kapcsolatok túlsúlyát, a horizontális (civil szervezetek közötti) kapcsolatokéhoz képest. E tekintetben lásd: Kiss Dénes, Az erdélyi magyar civil szféráról. Civil Szemle 2006/2.

23. táblázat. A civil szervezetek egymás közti kapcsolatai, tevékenységterületenként

	nincs	van
Környezetvédelem	7,1	92,9
Érdekvédelem, jogvédelem	10,3	89,7
Egészségügy	11,1	88,9
Szociális segítségnyújtás	18,0	82,0
Segélyezés, önkéntesség promoválása	20,0	80,0
Oktatás, kutatás	21,3	78,7
Kultúra	25,0	75,0
Gazdasági és szakmai érdekszövetségek	28,6	71,4
Gazdaság-, település- és közösségfejlesztés	29,5	70,5
Sport, szabadidő	32,8	67,2
Vallási tevékenységek	56,0	44,0
Nemzetközi kapcsolatok	66,7	33,3
Egyebek	23,1	76,9

6. A romániai magyar nonprofit szektor európai összehasonlításban

■ A romániai magyar nonprofit szektor jellegzetességeinek kimutatásához hasznosnak véljük annak elhelyezését az európai országok nonprofit szektorainak tágabb kontextusába. E célra a The Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project adatait használjuk. Az említett projekt adatainak használata mellett nem csak az szól, hogy globális keretek között végeznek adatgyűjtést, kimondottan nemzetközi összehasonlító elemzések készítéséhez, hanem az is, hogy az általunk alkalmazott módszertan sok tekintetben lehetővé teszi az adatok összehasonlítását.

Az európai adatok összehasonlító elemzésének eredményeként a szerzők az európai nonprofit szektorok három regionális típusát különböztették meg, melyek kialakításához a következő három kritériumot használták (Salamon et al. 2003):

1. A nonprofit szektor mérete. Ezt az egyes országok aktív munkaerejének a nonprofit szektorban alkalmazott hányadával mérték.

2. A nonprofit szektor tevékenységek szerinti szerkezete. Ehhez a szervezetek tevékenységeinek egy további összevonását végezték el, szolgáltató és expresszív-képviselési funkciójú szervezetek kategóriába sorolva őket. A szolgáltató funkciójú szervezetek kategóriájába olyan szervezeteket sorolnak, amelyek esetében a célcsoport nem esik egybe a szervezet tagságával, hanem egy annál rendszerint lényegesen szélesebb csoport számára nyújt valamilyen szolgáltatást. Az expresszív-képviselési funkciójú szervezetek esetén a szervezet rendszerint a résztvevők közvetlen érdekeit szolgálja, illetve azok érdekeinek, érték-elkötelezettségének kifejeződését valósítja meg. A fentiekben alkalmazott tevékenységek többségét a 25. táblázatban látható módon sorolták be a két nagyobb kategóriába. Az ezekből kimaradók egy kisméretű „egyéb” reziduális kategóriát alkotnak.

24. táblázat. A szervezetek tevékenységeinek megoszlása szolgáltató és expresszív-képviselési funkciók szerint

Szolgáltató funkciót ellátó tevékenységek	Expresszív-képviselési funkciót
Oktatási-kutatás	Kultúra, közművelődés
Szociális segítségnyújtás	Sport, szabadidő
Egészségügy	Gazdaság, település- és közösségfejlesztés
	Érdekvédelem és képviselés, politika
	Vallási tevékenységek
	Környezetvédelem
	Gazdasági-szakmai szövetség
	Adományosztás és -közvetítés

Az egyes országok nonprofit szektorának tevékenységek szerinti szerkezetét e két kategória aránya szerint sorolták be az egyes típusokba.

3. A nonprofit szektor anyagi forrásainak eredete. E tekintetben saját bevételeket, állami eredetű bevételeket, valamint adományokat különböztettek meg. A saját bevételeket a tagdíjak mellett a szervezetek nyújtotta szolgáltatások, rendezvények bevételei képezik. Az állami eredetű bevételeket a költségvetésből származó bevételek képezik, függetlenül attól, hogy milyen közvetítéssel érkeznek a szervezetekhez.

E három szempont alapján tehát az európai nonprofit szektorok három regionális típusát különböztették meg. A skandináv országok nonprofit szektora az egyik, amelyek jellemző módon nagyméretűek, dominálnak bennük az expresszív-képviselési funkciójú szervezetek, anyagi fenntartásuk pedig elsősorban a saját bevételekre támaszkodik. E típus kialakulását történeti tényezőkkel magyarázzák, mindenekelőtt azzal, hogy a skandináv államok széleskörű jóléti politikát valósítottak meg, kevés teret hagyva a szolgáltató típusú civil szervezetek működésének. Ez az oka annak, hogy a civil szervezetek elsősorban expresszív-képviselési funkciójúak. Másrészt az önszerveződésnek jelentős hagyománya van e területen, ezzel magyarázható, hogy a szervezetek kismértékben támaszkodnak az államra és az állami támogatásokra.

A többi nyugat- és dél-európai országra egy ettől lényegesen eltérő nonprofit szektor jellemző, melyet a szerzők Nyugat-európai típusú jóléti partnerség (European-style welfare partnership) modelljének neveznek. Olyan országok nonprofit szektorát sorolták e típusba, melyekben a szektor nagyméretű, a szolgáltató szervezetek által dominált, és elsősorban kormányzati forrásokból működik. Történetileg e típus az állam és a nonprofit szektor közötti együttműködés erősödésével magyarázható, melynek eredményeként az államok a társadalmi szolgáltatások jelentős részét delegálták, „kiszervezték” a nonprofit szektorba, azok ellátásához a megfelelő erőforrásokat is biztosítva.

A volt kommunista országok nonprofit szektora a tevékenységek szerkezte alapján a skandináv országokéra hasonlít, azaz ezekben is túlsúlyban vannak expresszív-képviselési szervezetek. Eltér viszont a skandináv típustól a mérete tekintetében, ugyanis mindkét másik típusnál lényegesen kisebb, a szektor működését biztosító anyagi források között pedig a saját bevételek állnak az első helyen. E jellemzők kialakulásának okaiként a szerzők a szocialista jóléti államokat emelik ki, amelyek a szolgáltató funkciókat nem csak átvették a nonprofit szereplőktől, de tiltották is az ilyen célú civil kezdeményezéseket. Így legfeljebb expresszív-képviselési jellegű civil önszerveződések maradhattak fenn, és a rendszerváltás után ez utóbbiak száma nőtt meg jelentősen. Egészében azonban a civil szféra méretében nem éri el a Nyugat-Európában vagy a skandináv országokban talált szintet. Figyelemre méltó azonban, hogy e típuson belül a román nonprofit szektor lényegesen eltér az átlagtól. A többi volt kommunista országénál is kisebb román nonprofit szektoron belül dominánssá válnak a szolgáltató funkciójú szervezetek, a szektor fenntartásában pedig a saját bevételek jelentősége a legkisebb. Ehelyett a költségvetési eredetű források a legfontosabbak, de ezekkel majdnem egyenlő súlyúak az adományokból származó bevételek is.

A romániai magyar nonprofit szektorral kapcsolatban tehát a továbbiakban arra keressük a választ, hogy jellemzői tekintetében a fenti típusok melyikéhez áll közelebb, illetve miben bizonyul sajátosnak. Az adatok nem teljes mértékű összehasonlíthatósága következtében sajnos néha közelítésekkel vagyunk kénytelenek dolgozni, a romániai magyar nonprofit szektorra vonatkozó adatok tehát ilyenkor csak becslés jellegűek. Úgy gondoljuk azonban, hogy a néha igencsak merész becslések ellenére, a nonprofit szektor vázolt alapvonásai tekintetében nem tévedünk.

A romániai magyar nonprofit szektor egyik alapvonása, hogy az aktív munkaerő alkalmazott hányadával mérve a szektor a többségi társadalmakénál lényegesen kisebb méretű. Mint azt már mondtuk, e tekintetben a román nonprofit szektor is elmarad más európai országokhoz képest, a kelet-európaiakat is beleértve, a romániai magyar nonprofit szektor azonban ennél is kisebb méretű: a magyar aktív munkaerő mindössze 0,13 százalékát alkalmazza⁷ szemben a román nonprofit szektorra jellemző 0,4% - al (25. táblázat).

25. táblázat. Az aktív munkaerő nonprofit szektor által alkalmazott hányada

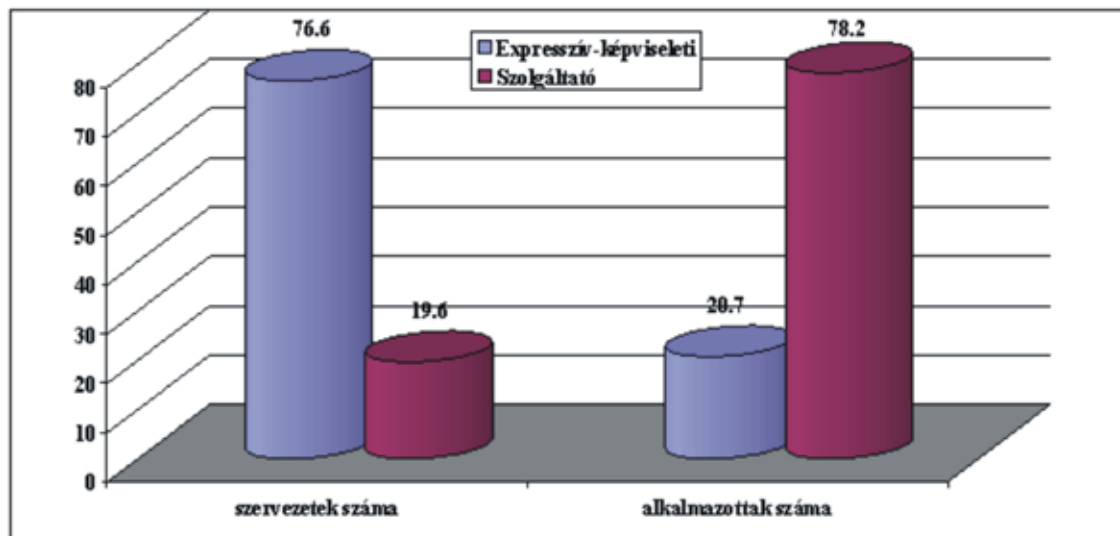
Skandináv országok	2.3
Európai jóléti partnerség országai	5.4
Volt kommunista országok	0.8
Románia	0.4
Romániai magyarok	0.13

A kis számú alkalmazott sajátos helyzetet teremt a szolgáltató és expresszív-képviselési szervezetek arányának kiszámításakor. A két típusú szervezetek relatív súlyának az azokban dolgozó munkaerővel való összehasonlításakor ugyanis tulajdonképpen az elemzésbe bevont szervezetek körének egy további szűkítését kell elvégezni: e módszerrel a két szervezet-kategória arányát immár csak azok körében számoljuk ki, amelyek képesek legalább egy részmunkaidős alkalmazottat foglalkoztatni. Ezek a szervezetek viszont a romániai magyar nonprofit szektoron belül nem érik el a 20 százalékot. Az alkalmazásra képes szervezetek körében viszont lényegesen nagyobb arányban vannak szolgáltató jellegűek. Míg tehát a szervezetek körében az expresszív-képviselésiek abszolút többséget képeznek, az alkalmazott munkaerőnek mindössze egyötöde dolgozik ezekben, 78 százaléka a szolgáltató funkciójú szervezetekben dolgozik (4. ábra, 26. táblázat).

Az utóbbi értéket az egyes európai nonprofit szektor típusokkal összevetve (5. ábra) látható, hogy a romániai magyar nonprofit szektor tevékenységek szerinti szerkezetében kivételesen magas arányt képviselnek a szolgáltató szervezetek. E tekintetben nagymértékben hasonlít a román nonprofit szektorhoz, amely e jellemzőjével, eltérve a többi kelet-európai nonprofit szektortól, a jóléti modellhez hasonlít. A romániai magyar eset azonban a románt is felülmúlja e tekintetben.

7 Az itt használt érték kiszámolásához a részmunkaidős alkalmazottakat egységesen fél-normásoknak tekintettük. Ezzel valószínűleg kissé felfele torzult az alkalmazottak száma, ám mivel nem kérdeztük meg, hogy a részmunkaidősek hány órában alkalmazásban állnak, ennél jobb megoldást nem találtunk. A magyar népességben belüli aktív népesség arányát a román népességével azonosnak feltételeztük. Amennyiben az adatfelvételtől esetleg oly fontos alkalmazó szervezetek kimaradtak volna, amelyeknek köszönhetően az alkalmazottak száma a valóságban az általunk találtunk kétszerese volna (ami valószínűtlen) az aktív munkaerő alkalmazott hányada akkor sem érné el a 0,3%-ot. Ezzel a bemutatott többségi társadalmak nonprofit szektorához képest még mindig a legkisebb méretű volna.

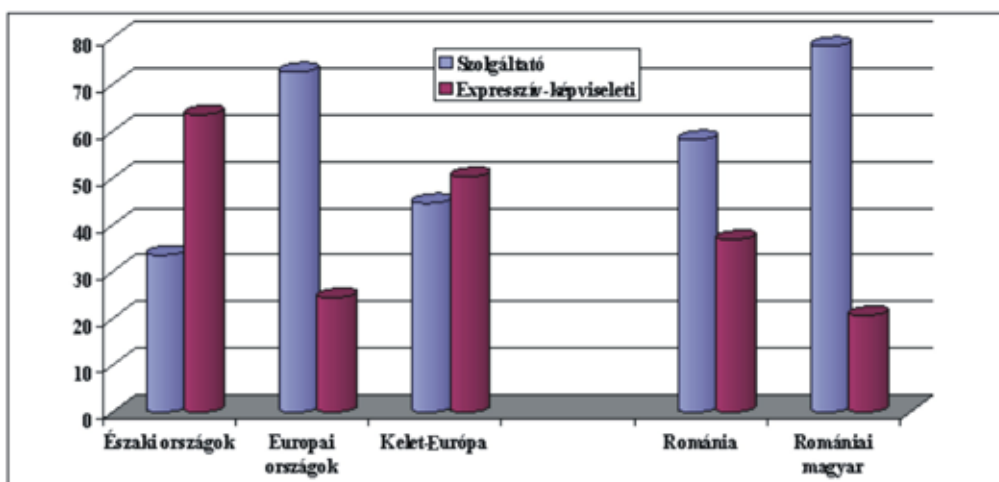
4. ábra. A romániai magyar nonprofit szektor tevékenységek szerinti szerkezete, a szervezetek száma, illetve az alkalmazottak száma alapján

26. táblázat. A romániai magyar nonprofit szektor által foglalkoztatott személyek százalékos megoszlása a szervezettípusok között

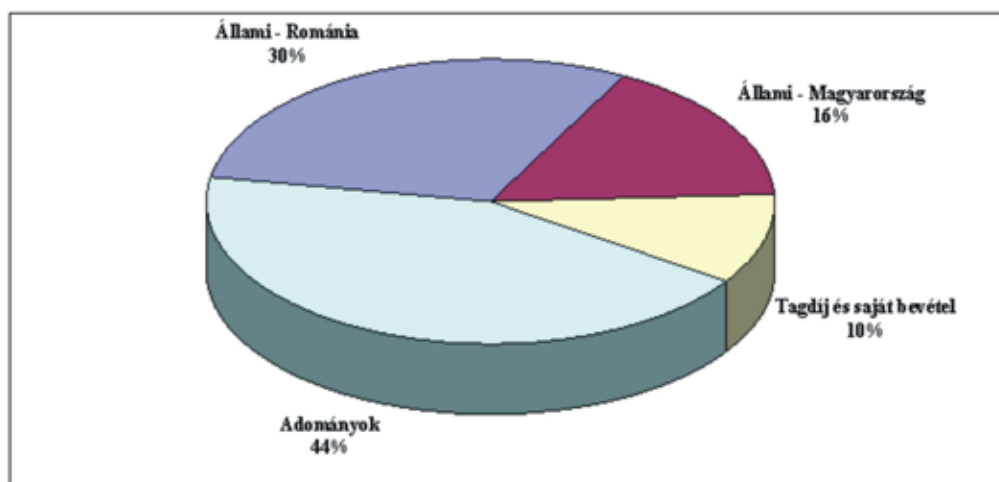
Szervezettípus	szervezetek	alkalmazottak
Kultúra, közművelődés	51,5	9,1
Oktatás, kutatás	11,1	23,8
Sport, szabadidős tevékenységek	8,0	2,2
Gazdaság-, település- és közösség-fejlesztés	7,5	4,0
Szociális segítségnyújtás	7,4	46,5
Jogvédelem, érdekvédelem	3,5	1,3
Vallási tevékenységek	3,0	2,9
Környezetvédelem	1,7	0,2
Egészségügy	1,1	7,9
Gazdasági-szakmai szövetség	0,8	1,0
Adományoztatás és -közvetítés	0,6	0,0
Nemzetközi kapcsolatok	0,4	0,1
Egyéb	3,4	1,0
Összesen	100	100

5. ábra. Az európai nonprofit szektorok tevékenység szerinti szerkezete

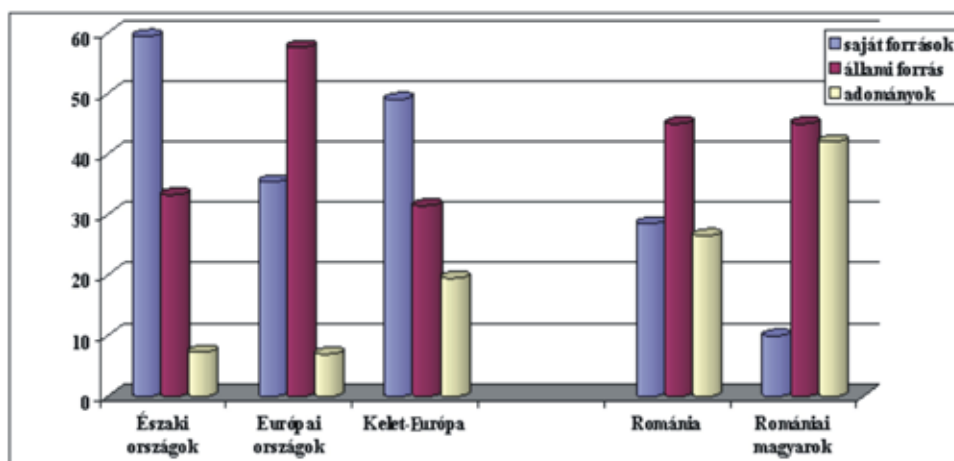
A szervezetek bevételeinek származás szerinti megoszlását sajnos nem tudjuk az összehasonlításához szükséges módon kiszámolni, ugyanis a szervezetek forrásaira ilyen részletességgel nem kérdeztünk rá. Ehelyett, mint azt korábban már bemutattuk, az egyes bevétel-típusok fontosságára kérdeztünk rá. Jobb híján a továbbiakban abból a feltételezésből indulunk ki, hogy a legfontosabb forrástípusok gyakorisága, ezek százalékos megoszlása, egyúttal az ezekből származó bevételek százalékos megoszlását is jelzi. A legtöbb forrástípus viszonylag egyértelműen besorolható a saját bevétel/költségvetési forrás/adomány kategóriák valamelyikébe. Így az adomány kategóriába kerültek az EU-s vagy más külföldi forrásból származó pályázati támogatások, a szponzorálások, egyházi támogatások, hazai vagy külföldi magánszemélyek adománya, és a 2%-os adófelajánlás; a saját bevételek kategóriába a saját rendezvények, szolgáltatások, saját gazdasági tevékenység bevétele és a tagdíjakból származó bevételek; az „állami támogatások alanyi jogon” és állami támogatások pályázati úton források pedig a költségvetési kategóriába kerültek. A „hazai pályázati forrás” kategóriát, hazai pályázati rendszerek ismeretében, szintén állami forrásnak tekintettük, abból kiindulva, hogy bár ezek egy része román, egy része magyarországi eredetű (feltételeztük, hogy fele-fele arányban), mindkettő költségvetési eredetű. E csoportosítások eredményeként – és elfogadva, hogy a legfontosabbként megnevezett források százalékos megoszlása többé-kevésbé ezeknek a forrásoknak a nonprofit szektor egészének finanszírozásában betöltött súlyát is tükrözi – a bevételek 7. ábrán látható szerkezetéhez jutunk.

6. ábra. A romániai magyar nonprofit szektor anyagi bevételeinek megoszlása

E szerint tehát az elemzett nonprofit szektor bevételeinek legnagyobb részét a költségvetési eredetű bevételek alkotják, mintegy 46 százalékát. Kisebbségi sajátosság viszont, hogy ez az állami eredetű bevétel csak részben származik a hazai költségvetésből, körülbelül harmadrésben magyarországi eredetű. Az adományok majdnem ugyanekkora súllyal vannak jelen a forrásszerkezetben, ezekről viszont azt kell kiemelni, hogy felerészben külföldi, elsősorban szintén magyarországi eredetűek.

7. ábra. Az európai nonprofit szektorok bevételeinek szerkezete

A saját bevételek, a román nonprofit szektorhoz hasonlóan, de más kelet-európai országoktól eltérően, a teljes bevételek kis hányadát, alig 10 százalékát alkotják. A romániai magyar nonprofit szektor tehát hasonlít a román nonprofit szektorhoz annyiban, hogy bevételei között fő helyen az állami források állnak. Ez azonban csak a magyarországi költségvetési támogatásoknak köszönhetően valósul meg, e nélkül az adományok képeznék fenntartásának fő forrását. Az adományok magas aránya így is markáns sajátosságot képez az európai típusokhoz képest, amennyiben pedig a magyarországi költségvetési eredetű forrásokat szintén adománynak tekintenénk, ez a jellegzetesség még erősebb lenne.

7. Összegzés. A romániai magyar nonprofit szektor sajátosságai

■ A romániai magyar nonprofit szektor főbb jellemzőinek összefoglalására törekedve a következőket emelhetjük ki:

- *Relatív kis méret.* A romániai magyar civil szféra kisebb méretű, mint ahogy azt a magyar lakosság száma indokolná. Adatgyűjtésünk alapján az aktív magyar szervezetek Romániában 835–1034 között lehetnek. Az ezer körüli szervezet az összes aktív romániai nonprofit szervezetnek nem éri el a 2%-át (2009-re több mint 60.000 szervezet adott le éves könyvelési mérleget⁸).
- *Viszonylag egyenletes szervezetsűrűség.* A szervezetek területi megoszlása követi a magyar lakosság térbeli elhelyezkedését, így a szervezetsűrűség egyenletes, némileg magasabb a szórvány megyékben.
- *Magas falusi szervezetarány.* A romániai magyar nonprofit szervezetek egyharmada működik falun, azaz a falusi lakosságon belüli szervezetsűrűség alacsonyabb, mint a városi népesség körében, de lényegesen magasabb, mint az országos, román nonprofit szektor esetében.
- *Kulturális szervezetek túlsúlya.* A szektor több mint felét a magukat fő tevékenységük alapján

8 Bodó Barna (2010) Önkormányzati – civil partnerségek az Európai Unióban. Előadás. Elhangzott a „Civil szerepek és partnerségek” konferencián, Marosvásárhelyen, 2010 okt. 15-én.

kulturális szervezetként megnevező szervezetek alkotják, és e szervezettípus aránya növekedőben van.

- *A szervezetek átlagos évi költségvetése 5.000 és 10.000 RON közötti.*
- *A hazai pályázati források a szféra legfontosabb anyagi fenntartói.* Az utóbbi három év alatt jelentőségben visszaszorultak a korábban fő helyen álló közvetlenül külföldi (elsősorban magyarországi) források.
- *A szféra egészének belső integráltsága erősebbnek mutatkozik, mint a más alrendszerekkel, intézményekkel való összefonódottsága.* A civil szervezetek elsősorban más civil szervezetekkel tartanak fenn kapcsolatokat, de erős kapcsolatban állnak az önkormányzati és az egyházi szférával.

Összevetve a romániai magyar nonprofit szektor legfontosabb eltéréseit az európai nonprofit szektoroktól, kimutatható annak néhány további markáns jellemzője. Így talán legfontosabb jellemzőként az a paradoxon emelhető ki, hogy míg a szervezetek megoszlását tekintve feltűnő többséget képeznek az expresszív-képviselési szervezetek, az alkalmazottak elsősorban a szolgáltató szervezetek alkalmazásában áll. A szervezetek több mint felét képező kulturális szervezetek az alkalmazottak mindössze kilenc százalékát foglalkoztatják.

E paradoxon oka mindenekelőtt e romániai magyar nonprofit szektor egy másik sajátossága, és pedig az, hogy igen kisszámú alkalmazottat tud foglalkoztatni, a kisebbségi népesség aktív munkaerejének fele akkora hányadát, mint a többségi társadalom (kevesebb mint 0,2%-ot, szemben a 0,4%-kal). E kisszámú alkalmazottat pedig elsősorban az államilag támogatott területeken – azaz főleg a szolgáltató szervezetekben – tudja a szektor foglalkoztatni.

Harmadik sajátosággként kiemelhető, hogy a romániai magyar nonprofit szektor nagyobb mértékben támaszkodik adományokra, mint bármelyik európai többségi nonprofit szektor. Ez akkor is igaz, ha a magyarországi költségvetési eredetű forrásokat állami támogatásnak tekintjük. Ez esetben viszont az tekinthető sajátoságnak, hogy az összességében a román többségi nonprofit szektoréval azonos arányú költségvetési források egyharmada anyaországi eredetű, azaz a kisebbségi nonprofit szektor két állam közös támogatásával működőképes.

A romániai magyar nonprofit szektor tehát méretében kisebb, mint az indokolt volna, elsősorban kulturális-közművelődési jellegű feladatok ellátását végzi, miközben fizetett munkaerőt inkább a szolgáltató szervezetekben tud alkalmazni, működésében pedig elsősorban a román és a magyar költségvetési forrásokra, valamint külföldi adományokra támaszkodik.

Felhasznált irodalom

ÁGH, Attila

1999 *Civil társadalom és korai konszolidáció az EU-csatlakozás jegyében Magyarországon*. In: Magyar és európai civil társadalom, Pécs.

BARTAL, Anna Mária – Dr. KÁKAI László – SZABÓ István

2005 *A nonprofit szervezetek érdekképviselete, kapcsolatrendszer*. Századvég. (<http://www.szazadveg.hu/files/civil-akademia/nonprofit-erdekkepvis.pdf>).

EPURE, Carmen – ȚIGĂNESCU, Oana – VAMESCU, Ancuța

2001 *Romanian Civil Society: An Agenda for Progress. Preliminary Report on Civicus Index on Civil Society project in Romania* (<http://www.civicus.org/new/media/romania.pdf>).

EVERS, Adalbert – LAVILLE, Jean-Louis

2004 *Defining the third sector in Europe*. In: Ever, A – Laville, J.L. (eds.) *The Third Sector in Europe*. Edward Elgar, Cheltenham – Northampton.

HORVÁTH, István–DEÁK, Sala Zsolt

1995 *A romániai magyar egyesületek és alapítványok szociológiai leírása*. In: *Korunk*, 1995/11.

KISS, Dénes

2006 *Az erdélyi magyar civil szféráról* *Civil Szemle* 2006/2.

KISS, Dénes

2007 *A romániai magyar civil szféra 2006-ban*. In: Bodó Barna (szerk.) *Romániai Magyar Évkönyv 2006*. Temesvár, Marineasa Kiadó.

MOHÁCSÉK, Magdolna

2009 *Analiza finanțarilor alocate organizațiilor minorităților naționale*. Seria *Studii de atelier ISPMN*, Cluj-Napoca.

SALAMON, Lester M. – SOKOLOWSKI, S.Wojciech – LIST, Regina

2003 *Global Civil Society. An Overview*. The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies, Center for Civil Society Studies, Baltimore.

SALAMON, Lester

1991 *A piac kudarca, az öntevékenység kudarca és a kormány nonprofit szektorral kialakított kapcsolatai a modern jóléti államban*. In: Kuti Éva – Marschall Miklós (szerk.) *A harmadik szektor. Nonprofit kutatócsoport*, Budapest.

TOQUEVILLE, Alexis de

1995 *Politikai és civil szervezetek viszonya Amerikában*. In: *Korunk*, 1995/11.

TVEDT, Terje

1997 *Angels of Mercy or Developmental Diplomats?* Oslo.

DESPRE INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

ABOUT THE ROMANIAN INSTITUTE FOR RESEARCH ON NATIONAL MINORITIES

A NEMZETI KISEBBSÉGGKUTATÓ INTÉZETRŐL

INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE (ISPMN) funcționează ca instituție publică și ca personalitate juridică în subordinea Guvernului și în coordonarea Departamentului pentru Relații Interetnice. Sediul Institutului este în municipiul Cluj-Napoca.

■ Scop și activități de bază

Studierea și cercetarea inter- și pluridisciplinară a păstrării, dezvoltării și exprimării identității etnice, studiarea aspectelor sociologice, istorice, culturale, lingvistice, religioase sau de altă natură ale minorităților naționale și ale altor comunități etnice din România.

■ Direcții principale de cercetare

Schimbare de abordare în România, în domeniul politicilor față de minoritățile naționale: analiza politico-instituțională a istoriei recente;

Dinamica etno-demografică a minorităților din România;

Revitalizare etnică sau asimilare? Identități în tranziție, analiza transformărilor identitare la minoritățile etnice din România;

Analiza rolului jucat de etnicitate în dinamica stratificării sociale din România;

Patrimoniul cultural instituțional al minorităților din România;

Patternuri ale segregării etnice;

Bilingvismul: modalități de producere, atitudini și politici publice;

Noi imigranți în România: modele de încorporare și integrare.

The ROMANIAN INSTITUTE FOR RESEARCH ON NATIONAL MINORITIES (RIRNM) is a legally constituted public entity under the authority of the Romanian Government. It is based in Cluj-Napoca.

■ Aim

The inter- and multidisciplinary study and research of the preservation, development and expression of ethnic identity, as well as social, historic, cultural, linguistic, religious or other aspects of national minorities and of other ethnic communities in Romania.

■ Major research areas

Changing policies regarding national minorities in Romania: political and institutional analyses of recent history;

Ethno-demographic dynamics of minorities in Romania;

Identities in transition – ethnic enlivening or assimilation? (analysis of transformations in the identity of national minorities from Romania);

Analysis of the role of ethnicity in the social stratification dynamics in Romania;

The institutional cultural heritage of minorities in Romania;

Ethnic segregation patterns;

Bilingualism: ways of generating bilingualism, public attitudes and policies;

Recent immigrants to Romania: patterns of social and economic integration.

A kolozsvári székhelyű, jogi személyként működő NEMZETI KISEBBSÉGKUTATÓ INTÉZET (NKI) a Román Kormány hatáskörébe tartozó közintézmény.

■ Célok

A romániai nemzeti kisebbségek és más etnikai közösségek etnikai identitásmegőrzésének, -változásainak, -kifejeződésének, valamint ezek szociológiai, történelmi, kulturális, nyelvészeti, vallásos és más jellegű aspektusainak kutatása, tanulmányozása.

■ Főbb kutatási irányvonalak

A romániai kisebbségpolitikában történő változások elemzése: jelenkortörténetre vonatkozó intézmény-politikai elemzések;

A romániai kisebbségek népességdemográfiai jellemzői;

Átmeneti identitások – etnikai revitalizálás vagy asszimiláció? (a romániai kisebbségek identitásában végbemenő változások elemzése);

Az etnicitás szerepe a társadalmi rétegződésben;

A romániai nemzeti kisebbségek kulturális öröksége;

Az etnikai szegregáció modelljei;

A kétnyelvűség módozatai, az ehhez kapcsolódó attitűdök és közpolitikák;

Új bevándorlók Romániában: társadalmi és gazdasági beilleszkedési modellek.

A apărut/Previous/Megjelent

■ Nr. 1

Kiss Tamás – Csata István: *Evoluția populației maghiare din România. Rezultate și probleme metodologice. Evolution of the Hungarian Population from Romania. Results and Methodological Problems*

■ Nr. 2

Veres Valér: *Analiza comparată a identității minorităților maghiare din Bazinul Carpatic. A Kárpát-medencei magyarok nemzeti identitásának összehasonlító elemzése*

■ Nr. 3

Fosztó László: *Bibliografie cu studiile și reprezentările despre romii din România – cu accentul pe perioada 1990–2007*

■ Nr. 4

Remus Gabriel Anghel: *Migrația și problemele ei: perspectiva transnațională ca o nouă modalitate de analiză a etnicității și schimbării sociale în România*

■ Nr. 5

Székely István Gergő: *Soluții instituționale speciale pentru reprezentarea parlamentară a minorităților naționale*

■ Nr. 6

Toma Stefánia: *Roma/Gypsies and Education in a Multiethnic Community in Romania*

■ Nr. 7

Marjoke Oosterom: *Raising your Voice: Interaction Processes between Roma and Local Authorities in Rural Romania*

■ Nr. 8

Horváth István: *Elemzések a romániai magyarok kétnyelvűségéről*

■ Nr. 9

Rudolf Gräf: *Palatele țigănești. Arhitectură și cultură*

■ Nr. 10

Tóodor Erika Mária: *Analytical aspects of institutional bilingualism. Reperete analitice ale bilingvismului instituțional*

■ Nr. 11

Székely István Gergő: *The representation of national minorities in the local councils – an evaluation of Romanian electoral legislation in light of the results of the 2004 and 2008 local elections. Reprezentarea minorităților naționale la nivel local – O evaluare a legislației electorale românești pe baza rezultatelor alegerilor locale din 2004 și 2008*

■ Nr. 12

Kiss Tamás – Barna Gergő – Sólyom Zsuzsa: *Erdélyi magyar fiatalok 2008. Közvélemény-kutatás az erdélyi magyar fiatalok társadalmi helyzetéről és elvárásairól. Összehasonlító gyorsjelentés. Tinerii maghiari din Transilvania 2008. Anchetă sociologică despre starea socială și așteptările tinerilor maghiari din Transilvania. Dimensiuni comparative*

■ Nr. 13

Yaron Matras: *Viitorul limbii Romani: către o politică a pluralismului lingvistic*

■ Nr. 14

Sorin Gog: *Cemeteries and dying in a multi-religious and multi-ethnic village of the Danube Delta*

■ Nr. 15

Irina Culic: *Dual Citizenship Policies in Central and Eastern Europe*

■ Nr. 16

Mohácsék Magdolna: *Analiza fi nanțării alocate organizațiilor minorităților naționale*

■ Nr. 17

Gidó Attila: *On Transylvanian Jews. An Outline of a Common History*

■ Nr. 18

Kozák Gyula: *Muslims in Romania: Integration Models, Categorization and Social Distance*

■ Nr. 19

Iulia Hossu: *Strategii de supraviețuire într-o comunitate de romi. Studiu de caz. Comunitatea „Digului”, Orăștie, județul Hunedoara*

■ Nr. 20

Székely István Gergő: *Reprezentarea politică a minorităților naționale în România*

- Nr. 21
Peti Lehel: *Câteva elemente ale schimbării perspectivei religioase: secularizarea, transnaționalismul și adoptarea sectelor în satele de ceangăi din Moldova. Transnational Ways of Life, Secularization and Sects. Interpreting Novel Religious Phenomena of the Moldavian Csángó Villages*
- Nr. 22
Sergiu Constantin: *Tirolul de Sud – un model de autonomie și conviețuire?*
- Nr. 23
Jakab Albert Zsolt: *Organizarea memoriei colective în Cluj-Napoca după 1989. The Organization of Collective Memory by Romanians and Hungarians in Cluj-Napoca after 1989*
- Nr. 24
Peti Lehel: *Apariția Fecioarei Maria de la Seuca – în contextul interferențelor religioase și etnice. The Marian Apparition from Seuca/Szőkefalva in the Context of Religious and Ethnical Interferences*
- Nr. 25
Könczei Csongor: *De la Kodoba la Codoba. Despre schimbarea identității etnice secundare într-o familie de muzicanți romi dintr-un sat din Câmpia Transilvaniei. Hogyan lett a Kodobákból Codoba? Másodlagos identitásváltások egy mezőségi cigánymuzsikus családnál*
- Nr. 26
Marius Lazăr: *Semantică socială și etnicitate. O tipologie a modurilor identitare discursive în România*
- Nr. 27
Horváth István (coord.)– Veress Ilka – Vitos Katalin: *Közigazgatási nyelvhasználat Hargita megyében az önkormányzati és a központi kormányzat megyeszintű intézményeiben. Utilizarea limbii maghiare în administrația publică locală și în instituțiile deconcentrate din județul Harghita*
- Nr. 28
Sarău Gheorghe: *Bibliografie selectivă privind rromii (1990 - 2009)*
- Nr. 29
Livia Popescu – Cristina Raț – Adina Rebeleanu: *„Nu se face discriminare!”... doar accesul este inegal. Dificultăți în utilizarea serviciilor de sănătate de către populația romă din România. „No discrimination!” Just unequal access... Barriers in the use of health-care services among the Romanian Roma*
- Nr. 30
Kiss Tamás – Veress Ilka: *Minorități din România: dinamici demografice și identitare*
- Nr. 31
Sólyom Zsuzsa: *Anchetă sociologică – Coeziune socială și climat interetnic în România, octombrie – noiembrie 2008*
- Nr. 32
Könczei Csongor: *Művészeti szakoktatás avagy műkedvelő hagyományörzés? Helyzetkép a romániai magyar iskolai néptáncoktatásról*
- Nr. 33
Veress Ilka: *Strategiile de reproducere culturală ale minorității armenie din România*
- Nr. 34
Kiss Dénes: *Sistemul instituțional al minorităților etnice din România*
- Nr. 35
Gidó Attila – Sólyom Zsuzsa: *Kolozsvár, Nagykároly és Nagyvárad zsidó túlélői. A Zsidó Világkongresszus 1946-os észak-erdélyi felmérése/ The surviving Jewish inhabitants of Cluj, Carei and Oradea. The survey of the World Jewish Congress in 1946*
- Nr. 36
Marin Timeea Elena: *“We are Gypsies, not Roma!” Ethnic Identity Constructions and Ethnic Stereotypes – an example from a Gypsy Community in Central Romania*